

ПОШУКИ ІДЕНТИЧНОСТІ В РОМАНІ М. ОНДААТЖІ «ПРИВИД ЕНІЛ»

Статтю присвячено проблемі особистої ідентичності, що є провідною у тексті роману Майкла Ондаатжі «Привид Еніл». Особлива увага приділяється підходу, за допомогою якого автор розглядає ідентичність як «процес» і як «конструкцію». Застосований підхід спирається на постколоніальну теорію та набуває мультикультурної перспективи. Доведено, що текст роману виходить за межі традиційного уявлення про постколоніальну літературу як літературу опору, і переходить у площину, що вимагає скоріше теорії процесу, ніж результату. Результати дослідження дозволяють зробити висновок, що Майкл Ондаатжі показує модель ідентичності, яка долає національні та культурні кордони та займає і центральну, і маргінальну позиції. Також запропоновано триетапну модель процесу акумуляції, що вивчається через тлумачення культурної ті особистої ідентичності Еніл Тіссери.

Ключові слова: ідентичність, ім'я, мультикультурний, транснаціональний, акумуляція.

Статья посвящена проблеме индивидуальной идентичности, которая является основной в тексте романа Майкла Ондаатжи «Привидение Энил». Особое внимание уделяется подходу, при помощи которого автор рассматривает идентичность как «процесс» и как «конструкцию». Примененный подход опирается на постколониальную теорию и приобретает мультикультурную перспективу. Доказано, что текст романа выходит за границы традиционного представления о постколониальной литературе как литературе сопротивления, и переходит в плоскость, которая требует скорее теории процесса, чем результата. Результаты исследования позволяют сделать вывод, что Майкл Ондаатжи предлагает модель идентичности, которая преодолевает национальные и культурные границы и занимает как центральную, так и маргинальную позиции. Также предложена трехэтапная модель процесса аккультурации, которая рассматривается через культурную и индивидуальную идентичность Энил Тиссеры.

Ключевые слова: идентичность, имя, мультикультурный, транснациональный, аккультурация.

The article deals with the problem of personal identity raised in the narrative of Michael Ondaatje's novel «Anil Ghost». Special attention is given to the way in which Michael Ondaatje examines identity as both a «process» and a «construct». The approach used is one that draws on postcolonial theory and takes a multicultural perspective. It is argued that text of the novel moves beyond the traditional concept of a postcolonial literature of «resistance» into an area that requires a theory of process rather than product. The research outcomes allow to make a conclusion that Michael Ondaatje reveals the identity that traverses national and cultural boundaries and encompasses both central and marginal positions. Yet it is offered a tri-phasic model of the process of acculturation, which is examined through the construction of Anil Tissera's cultural and personal identity.

Key words: identity, name, multicultural, transnational, acculturation.

Кожен роман М. Ондаатжі так чи інакше торкається проблем ідентичності, культури, історії, пам'яті тощо і в більшій чи меншій мірі віддзеркалює власне життя автора. Письменник народився на Шрі-Ланці, його походження можна описати як багатомовну суміш нідерландської, англійської, сингальської й тамільської. У віці десяти років був відправлений на навчання до Лондону, а потім переїхав жити до Канади, де отримав громадянство, вступив до університету, одружився і почав письменницьку кар'єру. Зараз письменник

стверджує, що є громадянином Канади, проте завжди хоче відчувати себе вдома, у Шрі-Ланці. В інтерв'ю з Е. Кеннер він стверджує: «Я належу обом країнам» [7]. Дослідник канадської літератури В. Кук спробувала описати творчість М. Ондаатжі таким чином: «Як результат цього, певною мірою, колоніального піддрунтя, позиція М. Ондаатжі робить можливим для нього вивчати у всій глибині конфлікти та протиріччя типу ідентичності, яка об'єднує колоніальне минуле та постколоніальне теперішнє» [4, с. 1]. Такого роду

складні культурні основи часто провокують появу літератури дислокації та переміщення. Передостанній роман канадського письменника «Привид Еніл» пропонує погляд на ідентичність, що відбиває культурні конфлікти, які є неминучим наслідком переплетіння історій, національностей, культур. Роман має у своїй основі реальні історичні події, а у біографії головної героїні є багато спільного з життям самого письменника. При визначенні моделі ідентичності, представлені у романі «Привид Еніл» М. Ондаатжі, вчені не дійшли одностайної думки. Цій проблемі присвячені публікації закордонних дослідників В. Кук, Р. Сантозо. У вітчизняному літературознавстві коло питань, що стосуються роману «Привид Еніл», залишаються не дослідженими.

У романі «Привид Еніл» постає питання ідентичності, що долає культурні та національні кордони й містить і центральну, і маргінальну позиції. Вітчизняна дослідниця Є. В. Більченко вбачає вихід на новий рівень розв'язання проблеми ідентичності в ідеях кроскультурності й транскультури, зазначаючи, що «кроскультурність фіксує процес подолання культурних кордонів під час міжкультурного (інтеркультурного) спілкування. Другий термін – транскультура – фіксує факт збереження особою власної самості при одночасній належності її до багатьох культурних традицій. [...] Транскультурна ідентичність, отже, фіксує установку на єдність і багатоманітність, солідарність і плюральність, плюральність і окремність одночасно» [1, с. 74-75]. Можна сказати, що М. Ондаатжі своїм романом наводить приклад типу мультикультурної ідентичності, яка веде до прийняття інших культур одночасно зі своєю власною.

У своєму дослідженні «Місцеположення культури» Г. Бабга стверджує, що «самі поняття гомогенетичних національних культур ... знаходяться у глибокому процесі перевизначення ... існує непереборна очевидність більш транснаціонального та трансляційного відчуття гібридності уявних спільнот» [2, с. 5]. Праця дослідника відображає культурну діаспору, яка є результатом сучасного процесу глобалізації. Його посилання на «уявні спільноти» перегукується з впливовою книгою Б. Андерсона з тією ж назвою і розкриває можливості «нації» та «націоналізму» як сконструйованих способів ідентифікації. М. Ондаатжі розглядає поняття національності лише як певну конструкцію і вивчає ролі, які відіграють синкретизм та гібридність у дискурсі роману «Привид Еніл». Цей твір виходить далеко за межі контексту як постколоніальної літератури «опору» сумнівам щодо традиційного сприйняття «Свого» та «Іншого», що об'єднує та переходить кордони шляхом спонукання до постановки питання з транснаціональної перспективи. Ще у 1916 році американець Рендольф Бурн написав працю «Транс-Національна Америка», в якій спонукає читачів відмовитись від метафори «плавливого котла», яка, на його думку, спричинить у культурі «прісне, безбарвне середовище одноманітності» [3, с. 1736]. Натомість дослідник уявляє світ, у якому безліч культур співіснують, «нерозривно поєднаними, проте не однорідними. Вони об'єднуються, проте не переплавляються» [3, с. 1737]. Цей підхід, дуже

подібний до ідеї канадського мультикультуралізму, нехтує віднесенням до будь-якої національної культури і є прийнятним для застосування у контексті роману «Привид Еніл» в аспекті впливу аккультурації на концепцію ідентичності М. Ондаатжі.

У рецензії роману «Привид Еніл» Тоді Хоффман описує твір М. Ондаатжі як «таємниця ідентичності» [5, с. 449]. У такому ж аспекті Аріта ван Герк визначає «страх, непередбачуваність, таємничість та втрату» [13, с. 44] як провідні риси роману та його головної героїні. Дослідниця також доводить, що «Привид Еніл» показує читачам «невмотивований світ» страху, у якому «жодна ідентичність не є надійною, жодна теорія – стійкою» [13, с. 45]. Роман М. Ондаатжі розповідає історію Еніл Тіссери, емігрантки з Шрі-Ланки, антрополога та експерта із судової медицини, яка працює на Центр прав людини у Женеві. У 18 років вона, маючи цілеспрямований та твердий характер, вирішує покинути рідну Шрі-Ланку, щоб отримати вищу освіту за кордоном. Там дівчина підпадає під вплив Заходу через друзів та товаришів, через що починає втрачати свою первинну шрі-ланкійську ідентичність. Занепокоєна сильним відчуттям особистої та культурної дислокації, Еніл погоджується на завдання викрити жорстокі порушення прав людини урядовими військами у Шрі-Ланці під час громадянської війни 1980-90-х років, де працює з відомим місцевим археологом Саратом Дійазену. Раптом фахівці знаходять у місці старовинних поховань обгорілий скелет людини, вбитої 4-6 років тому, який вказує на приховування урядом власних злочинів проти народу, на факти зникнення людей. Це викриття спричиняє для них дуже небезпечну ситуацію, проте Еніл налаштована рішуче і прагне ідентифікувати цей скелет, який вони з Саратом назвали Моряком.

Однак наприкінці роману Еніл втрачає доказ, який міг би віддати до суду винних у страшних злочинах урядовців, і змушена покинути країну з відчуттям провини за її ненавмисну співучасть у смерті Сарата. З одного боку, Еніл безумовно втілює етичну критику провального світового правосуддя. З іншого, її образ представляє діаспору у стані, який зазвичай асоціюється з фігурою номада, ніж з суб'єктом діаспори, таким чином піднімаючи питання про регуляторну політику роману по відношенню до діаспоральної ідентичності.

Більш ретельне вивчення образу Еніл Тіссери піднімає ряд важливих аспектів: по-перше, дівчина прийняла чоловіче ім'я, яке взяла від свого брата; по-друге, вона є науковцем та представником ООН – сукупність факторів, яка робить її повною протилежністю «підлеглої жінки» [12] за словами дослідниці Г. Співак. З постколоніального погляду її голос не лише порушує тишу, встановлену раніше імперіалістичним дискурсом, а й промовляє за придушених неокolonізаторською ідеологією, показаних М. Ондаатжі у своєму баченні війни на Шрі-Ланці. Мова транснаціоналізму, якою говорить М. Ондаатжі вустами Еніл, поєднує протиріччя та парадокси, виявлені у людській та культурній розмаїтості.

В образі головної героїні М. Ондаатжі виписує культурне утворення, яке можна багатьма способами описати як постмодерністське в тому, що вона долає загальноприйняті уявлення про ідентичність та межі

статі та позиції. Однак ні постмодерністський, ні постколоніальний погляд, ні їх поєднання не є достатніми для досягнення багатозначної інтеграції ідеологій та культур, які утворюють цілісний образ Еніл Тіссери. У даному випадку доречніше говорити про транснаціональний підхід, адже вона справді долає безліч ідеологічних кордонів, проте Еніл чинить так, як мігрант, що повертається на свою колишню колоніальну батьківщину. Не можна сказати, що дівчина позбавлена будь-якої національної ідентичності, скоріше, її мультикультуралізм демонструє можливість фундаментальної рівності між різними національними дискурсами, приписуючи багатовалентність кожній культурі, з якою вона зустрічається. Транснаціональний підхід до роману викриває конфлікти, що трапляються між національними культурами, та амбівалентність, наявну у мультикультурній ідентичності Еніл. Образ героїні займає зміщену позицію стосовно імені, національності та родини, індивідуальної ідентичності. Ставлячи проблему особистої ідентичності, М. Ондаатжі досліджує концепцію «Свого» як певної побудови, цілісної та реальної. Іншими словами, письменник розкриває мультикультурну природу Еніл як суміші різних культур, що постійно змінюється і містить у собі різноманітні фрагменти у єдиному утворенні. М. Ондаатжі також показує хвилювання та тривоги, пов'язані зі створенням нами своєї власної ідентичності у аспекті мови, культури та імені, зосереджуючи увагу на ускладненнях, що виникають лише з мультикультурної реальності, демонструючи прогалини, а також пропонуючи структури контакту та обміну, з якими стикається синкретизована та гібридизована світова спільнота. Голос М. Ондаатжі є одним з тих, втягнутих у перевизначення кордонів, що промовляє з-за упереджень про «Інше» та «відповіді Заходу», і перебудовує постколоніальний ракурс у мультикультурний. «Привид Еніл» надає простір для вираження ряду культурних ідентичностей, у якому постколоніальний голос не просто промовляє з узбіччя, а представлений як інтегрований компонент транснаціональної ідентичності.

Р. Кретч висуває таку думку: «Можливо, що старе, нав'язливе уявлення про ідентичність є саме по собі вичерпаною фікцією» [8, с. 63], і для М. Ондаатжі ця теза насправді є актуальною. Письменник ставить під сумнів можливість точного визначення ідентичності чи ідентифікації і заперечує стабільність та стійкість ідентичності. Для М. Ондаатжі ідентичність – і особиста, і суспільна, індивідуальна чи національна – завжди є тимчасовою та рухливою, його роман знову і знову долає межу між реальною та вигаданою ідентифікацією. Персонажі «Привиду Еніл» часто опиняються між цими лініями розмежування у граничних зонах безіменності та невизначеності місця, парадоксально опиняючись у зміщеній позиції. Безумовно, імена та безіменність є центральними у колі проблем ідентичності, поставлених М. Ондаатжі, адже імена здатні моделювати дійсність, стверджувати існування, мають силу розрізнити, обґрунтовувати та підтверджувати, більше того, вони надають ідентичність та встановлюють ідентифікацію. Отже, бути названим означає бути присутнім. Так Еніл відчуває, що прагнучи ідентифікувати скелет Моряка і знайти його родину,

якій він належить, вона визначить місцезнаходження всіх тих, кого представляє Моряк: «Ким був цей скелет? ... Це представник всіх тих загублених голосів. Дати йому ім'я означатиме назвати останніх» [10, с. 56]. У цьому аспекті безіменність безпосередньо пов'язана з відсутністю ідентичності. Моряк дійсно є представником всіх, хто не може назвати себе сам і хто покладається на допомогу інших. Деякий прихований зміст стосовно імені та ідентичності також висувається на перший план у демонстративному акті самоназивання Еніл. Її ім'я не дане їй батьками, його вона самостійно придбала у свого брата: «Їй дали два зовсім непідходящих імені, і дуже рано вона забажала мати ім'я Еніл, яке було другим іменем її брата, що не використовувалося. Коли їй було 12 років, вона робила спроби купити його, натомість пропонуючи підтримувати брата у всіх родинних сварках. Він би не погодився на подібний обмін, якби не знав, що цього вона прагне більш за все у світі. ...Нарешті родичі уклали угоду. ...Після цього вона не дозволяла жодним іншим іменам з'являтися у паспортах чи шкільних доповідях, бланках заяв. Пізніше, згадуючи дитинство, більш за все вона пам'ятала сильне бажання мати те ім'я та радість від його отримання. У ньому їй подобалося все: його стрункість, лаконічність, жіночність, хоча й первісно це ім'я було чоловічим. Двадцять років потому вона відчувала те саме» [10, с. 67-68]. Для автора імена та ідентичності не є фіксованими категоріями, а культурними та ідеологічними конструкціями. Обираючи нове ім'я, Еніл приймає нову ідентичність, вона стає чужинкою по відношенню до минулого «Свого», до тієї особистості, якою вона була до того, як стати Еніл. Ми не знаємо імені, з яким вона жила перші дванадцять років свого життя, вона залишається не ідентифікованою в цей період. Втрачаючи своє ім'я, вона уподібнюється до безіменного скелету Моряка, а здобуваючи ім'я Еніл розриває лінію між «Своїм» та «Іншим». Вона не просто приймає нову маску чи личину, вона перероджується, визначаючи себе за допомогою угоди з братом. Важливо, що Еніл не обирає ім'я навмання, скоріше, вона прагне саме те, з яким вже знайома, яке належить її брату та дідусеві, якого вона ніколи не знала. Своїми діями Еніл не лише відстоює свою незалежність, а й звільняється та створює саму себе, ототожнюючи себе зі своїми пращурами та асимілюючи своє походження зі своєю новою особистістю. Крім того, вчинок героїні демонструє синкретичність та гібридність, що містяться у моделі ідентичності та виявляються через транснаціональний підхід. М. Ондаатжі представляє особисту ідентичність Еніл як таку, що визначає особу в межах стану «Особистого», так, окремий образ постає як фігуральне уособлення нації. Також письменник показує, як такого роду індивідуальна ідентичність виступає суб'єктом по відношенню до впливу мультикультуралізму. У боротьбі за свою ідентичність Еніл змінює те, чим вона володіє, підтверджуючи, що існує певна ціна у звільненні з «Іншого» та переходу до «Особистого». Врешті-решт, Еніл отримує чоловіче ім'я, яке, ймовірно, надає чоловічих рис її ідентичності, що виявляється пізніше і у виборі професії, і в інших життєвих пріоритетах.

По суті, письменник стирає межі статі при вибудові образу Еніл Тіссери. Називаючи себе, вона стверджує територію своєї ідентичності, власного стану самоті, що можна інтерпретувати як не лише неокolonіальну, а і гендерну, чоловічу дію. Еніл відмовляється від позиції нижчої статі через неприйняття нав'язаної культурної ідентичності та традиційної ролі колонізованої жінки. Натомість вона стверджує синкретичне ставе утворення, яке поєднує чоловічі і жіночі риси і є мультикультурним за своєю природою. Таким чином, концепція власного «Я» Еніл в аспекті статі є складною, суперечливою та роздібною за своєю суттю. У романі Еніл вважає для себе обов'язковим «наскільки можливо чітко розділити жіночі та чоловічі риси» у своїй роботі [10, с. 137]. З одного боку, їй подобається «бути своїм хлопцем» [8, с. 147], а з іншого, вона добре розуміє та цінує те, що жіноча стать допомагає їй «краще пережити лихо у професії, ніж чоловікам» [10, с. 137]. Таким чином, М. Ондаатжі наділяє Еніл скоріше «особливою свободою невизначеності, ніж стійкістю однієї ідентичності» [9, с. 174]. Разом з тим письменник демонструє можливість якщо не переміщення, то щонайменше виходу за межі або подолання бар'єрів та кордонів між культурами, визначаючи ідентичність як процес, що містить безперервний культурний синкретизм та гібридність, а також замінюючи застарілу ідею сталої культурної ідентичності новою концепцією мультикультурної ідентичності. М. Ондаатжі дає зрозуміти, що походження мультикультурності Еніл у ламанні табу. Стати мультикультурним означає перейти межі, що розрізняють нас та їх, своє та чуже, національне та інтернаціональне. Письменник демонструє, що мультикультурна ідентичність Еніл Тіссери не створена ні природним, ні законним шляхом, а виникає у прийнятому порядку, якого вимагає приналежність до однієї національності. Для того щоб отримати транснаціональне громадянство, Еніл виходить за межі традиційного способу національної ідентифікації. Разом з тим, образ Еніл передбачає метафоричне зображення фемінізованої сутності землі як об'єкту бажання, «матері-землі». Приймаючи чоловіче ім'я, вона також набуває певною мірою патріархальної ролі: «вона вистежила бажане ім'я, немов особливого коханця, якого побачила і забажала, не спокушаючись ні на що інше на своєму шляху» [10, с. 68]. Ім'я Еніл, її потреба визначити себе у межах цього імені та з його допомогою, назвати саму себе відображає цей поетичний образ. Якщо взяти до уваги транснаціональне уявлення про синкретизм, то її ім'я «утримує» її характер. У цьому контексті важливим є те, як Еніл притягує імена: її улюблена рок-зірка «Артист, раніше відомий як?» [10, с. 37], знаменитість, яка замінила своє справжнє ім'я символічною назвою; у її коханця Калліса друге ім'я Бігглз, «як у «Бігглз летить на схід» та «Бігглз мочить своє ліжко?» [10, с. 37]. Ці дві назви книг, одну справжню, а іншу, очевидно, вигадану, можна розглядати у якості ознак деяких характерних рис Калліса. Оригінальна назва, «Бігглз летить на схід», натякає на заплутані стосунки Калліса з Еніл, тоді як вигадана не лише характеризує його як брехливу та фальшиву особистість, але й викликає почуття легко-

важності та небезпеки. Тут М. Ондаатжі осмислює ідентичність через надання імен, застосовуючи грайливу іронію з постколоніальної, чи точніше, мультикультурної перспективи. І буквально, і образно «Еніл залилася до іноземності» [10, с. 54] у своїх стосунках з Каллісом, названим (як вказує Еніл) за іменем головного героя «Бігглза» з серії книг капітана В. Е. Джонса, чий пригодницькі історії для хлопців були дуже популярними на початку ХХ ст. Тезка Калліса «Бігглз» є стереотипним зображенням англійського пілота та героя, який боровся за свою країну у Першій світовій війні. Тому спілкування Еніл з Каллісом символізує її амбівалентні стосунки з Заходом в тому, що вона перебуває у відношеннях з ним та високо цінує деякі його якості, проте, водночас, вона проти контролю чи обмежень з його боку. За іронією долі саме Еніл вибудовує свою власну ідентичність, відмовляючись від свого первісного імені та привласнюючи нове. З іншого боку, Калліс приймає ідентичність, дану йому батьками: його називають Бігглзом, адже «батько виріс на його книжках» [10, с. 37]. Таким чином письменник маніпулює ролями колонізатора та колонізованого, демонструючи шлях, у якому сила та контроль вже не обов'язково стоять на одному щаблі за традиційними ієрархіями та системами влади, а Еніл і Калліс формують транснаціональні стосунки, у межах яких окреслено культурологічний аспект відносин між Сходом та Заходом.

М. Ондаатжі наділяє Еніл мультикультурною ідентичністю, яка поєднує певні риси і Заходу, і Сходу. Її «західна» схильність до найменування та привласнення і «східна» пристрасність та імпульсивність дозволяють їй вільно відчувати себе у стосунках з Каллісом і фізично, і емоційно. Брак почуття свободи у Калліса опосередковано проявляється у «обережності» та хвилюванні, що він носить захисний «одяг, який Еніл робить спроби «розстібнути» та «зняти» [10, с. 263-64]. Машина, у яку він сідає, та його шлюб виступають метафорами обмежень, накладених на Калліса сталою культурною ідентичністю, це кордони, які з легкістю долає мультикультурність Еніл. Дівчина є активною учасницею процесу побудови власної ідентичності, а значить, дозволяє собі бути «колонізованою» західною культурою. Однак, досліджуючи вплив акумуляції на індивідуальну ідентичність, письменник демонструє деякі з дихотомій між східною та західною культурами у конфліктах, які переживає Еніл. Короткий та невдалий шлюб дівчини з уродженцем Шрі-Ланки під час навчання у Англії постає одним з показових епізодів у цьому контексті. Її чоловік виявляється владною та ревнивою особистістю: «спочатку це було представлено як ревності на сексуальному ґрунті, потім вона побачила у цьому спробу обмежити її науково-дослідну роботу та навчання. Це була перша перешкода, яка майже поховала її» [10, с. 144]. Еніл пояснює свій шлюб «як щось протиправне, що глибоко бентежить її» [10, с. 144], і це подібно до підкорення її східної культурної ідентичності на користь західної. Проте у пізнішому поверненні Еніл до рідної Шрі-Ланки М. Ондаатжі показує акумуляцію як еволюційний процес, а не результат.

Вартим уваги є те, що протягом наративу автор не повідомляє читачам імені чоловіка Еніл, і навіть коли шлюб розірвано, вона «ніколи б не вимовила його імені вголос» [10, с. 144]. Відмовляючись назвати свого чоловіка, дівчина стирає його з карти свого життя, що нагадує дії імперських картографів, на яких посилається автор твору у своїх спробах наслідувати їх та відтворити Національний атлас Шрі-Ланки. Так званий «уривок» з атласу підсумовує: «Наявні сторінки ізобар та висот. Відсутні назви міст. Відсутні назви річок. Жодних ознак людського існування» [10, с. 40-41]. Тут автор тлумачить карту як узурпаторський імперіалістичний засіб, який може показати «існування території, водночас зробивши корінне населення невидимим» [11, с. 112]. Це означає, що надання імені та картографування є діями «пізнавального привласнення», яке «ніколи не було законним» [6, с. 4]. Викреслення чоловіка зі свого життя рішуче контрастує з прагненням Еніл назвати скелет шрі-ланкійської жертви. Так, у діях найменування, змагання Еніл з імперськими методами контролю письменник

показує конструювання особистої мультикультурної ідентичності на засадах непокори, постійного розвитку та плинності.

Отже, у романі «Привид Еніл» М. Ондаатжі ставить під сумнів поняття індивідуальної та національної ідентичності, як незмінних та стійких, приймаючи натомість ракурс, який передбачає еластичність та проникність їх кордонів. Можна підсумувати, що М. Ондаатжі пропонує триетапну модель процесу аккультурації, що впливає з тлумачення особистої та культурної ідентичності Еніл Тіссери. На ранній стадії героїня перебуває у залежності від культурної та особистої ідентичності, наданої їй батьками. Однак вона переходить у фазу незалежності, прагнучи отримати нове ім'я та прийняти іншу культуру. Нарешті, Еніл рухається далі, опиняючись на третьому етапі взаємозалежності, коли повертається до Шрі-Ланки, розвиваючи мультикультурну перспективу, яка є скоріше транснаціональною, ніж світовою чи універсальною за своєю будовою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Більченко Є. В. Монокультурна, полікультурна і транскультурна ідентичність : компаративний дискурс / Є. В. Більченко // Наукові записки. Серія «Філософія». – Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія». – Вип. 5. – 2009. – С. 64–79.
2. Bhabha H. K. *The Location of Culture* / H. Bhabha. – L.: Routledge, 1994. – 285 p.
3. Bourne R. «Trans-National America» / R. Bourne // *The Heath Anthology of American Literature* / [ed. Paul Lauter]. – New York: Houghton Mifflin, 1998. – Vol. 2. – P. 1732–1743.
4. Cook V. Exploring Transnational Identities in Ondaatje's «Anil's Ghost» [Електронний ресурс] / V. Cook // *Comparative Cultural Studies and Michael Ondaatje's Writing* / [ed. Steven Totosy de Zepetnek]. – West Lafayette: Purdue UP, 2005. – P. 6–16. – Режим доступу до статті: <http://docs.lib.purdue.edu/clcweb/vol6/iss3/2/>
5. Hoffman T. Seeing Ghosts : rev. of «Anil's Ghost», by M. Ondaatje / Todd Hoffman // *Queen's Quarterly*. – 107 : 3 (2000). – P. 446–451.
6. Jacobs J.U. Exploring, Mapping and Naming in Postcolonial Fiction : Michael Ondaatje's «The English Patient» / J. U. Jacobs // *Nomina Africa : Journal of the Names Society of Southern Africa*. – 8. 2 (1994). – P. 1–12.
7. Kanner E. New discoveries from the author of *The English Patient* [Електронний ресурс] / E. Kanner // Режим доступу до статті: <http://bookpage.com/interview/new-discoveries-from-the-author-of-the-english-patient%0B%0B>.
8. Kroetsch R. *Unhiding the Hidden* / R. Kroetsch // *The Lovely Treachery of Words : Essays Selected and New*. – Toronto: Oxford UP, 1989. – P. 58–63.
9. McClintock A. *Imperial Leather : Race, Gender and Sexuality in the Colonial Contest* / Anne McClintock. – L.: Routledge, 1995. – P. 172–177.
10. Ondaatje M. *Anil's Ghost* / M. Ondaatje – London: Bloomsbury, 2000. – 311 p.
11. Renger N. Cartography, Historiography, and Identity in Michael Ondaatje's «The English Patient» / N. Renger // *Beings in Transit : Traveling, Migration, Dislocation* / [ed. Liselotte Glage]. – Amsterdam: Rodopi, 2000. – P. 111–124.
12. Spivak G. C. Can the Subaltern Speak ? / G. C. Spivak // *Marxism and the Interpretation of Culture* / [ed. Cary Nelson and Lawrence Grossberg]. – London: Macmillan, 1988. – P. 271–313.
13. Van Herk A. Ondaatje Shows Exquisite Love in a Terrifying World : rev. of «Anil's Ghost», by Michael Ondaatje / A. Van Herk // *Canadian Forum*. – 2000. – P. 44–45.